

САДРЖАЈ:

---

1. НАСТАНАК НАПРЕДНЕ СТРАНКЕ	2
2. ПЕРИОДИ ВЛАДАВИНЕ НАПРЕДНЕ СТРАНКЕ.....	3
3. НАЧЕЛА И СТАТУТИ НАПРЕДНЕ СТРАНКЕ	3
Начела Напредне странке	3
Статути Напредне странке	4
4. СПОЉАШЊА И УНУТРАШЊА ПОЛИТИКА НАПРЕДНЕ СТРАНКЕ.....	6
Спољашња политика Напредне странке.....	7
Трговински уговор Србије са Аустријом.....	7
Тајна конвенција	8
Унутрашња политика Напредне странке	9
Војне и просветне реформе	9
Реформа просвете – Закон о основним школама	10
Железничко питање.....	10
Црквено питање	11
5. УСТАВНИ ПРОГРАМ НАПРЕДНЕ СТРАНКЕ	13
6. УСТАВ ИЗ 1888. ГОДИНЕ.....	14
ЗАКЉУЧАК.....	16
ЛИТЕРАТУРА:.....	17

1. НАСТАНАК НАПРЕДНЕ СТРАНKE

Напредна странка организована је 1881. године од стране младоконзервативних елемената, на челу су били Милан Пироћанац, Милутин Гарашанин, Стојан Новаковић. Напредна странка окупљала је око себе интелектулну елиту, више чиновништво, банкарне, трговце и слично.

Њихово партијско гласило био је лист „Видело“.

Прихватала је монархију и династију, била је одана престолу и кнезу Милану Обреновићу.

Циљ странке је успостављање грађанских права и слободе, право избора за народне посланике и интелигенцију, министарску одговорност, потпуну судску независност и општинску самоуправу.

Државна управа треба да буде што простија и да постоји чиновничка одговорност, порески систем правичнији као и судство. Потребно је унапредити привреду и опремити боље војску.

А што се тиче спољне политике усмерена је стварном признању српске независности и чувању српских особина код Срба ван граница.

Сматрали су да треба учврстити братске везе са словенским народима и суседним народима.

Прихватавши кнежеву понуду да формирају владу, убрзо су усвојили и кнежеву оријентацију према Аустро-Угарској у спољној политици.

2. ПЕРИОДИ ВЛАДАВИНЕ НАПРЕДНЕ СТРАНKE

Већ на почетку своје владавине напредњаци су остварили свој напредни програм: амнестирани су политичке кривце и организовали слободне изборе.

За време њихове владавине донешено је пар закона којима је обезбеђена већа слобода штампе и омогућено оснивање политичких удружења - а то су *Закон о штампи* од 13. фебруара 1881. године и *Закон о удружењима и зборима* од 1. априла 1881. године.

Други период владавине ове странке после закључивања Тајне конвенције и потпуног окретања кнеза Милана Аустро-Угарској утицао је на то да напредњаци напусте своја начела и започну владавину апсолутистичким и насилним методима.

У погледу унутрашње политике, напредњаци су према према опозиционим радикалним посланицима примењивали политику безакоња и терора. Напредњаци су 1882. године предложили и измену закона, који би ограничио слободу штампе.

Напредњаци су безусловно повалађивали краљу, а он је постао стварни шеф странке. Такве околности доводе до пада Напредне странке 1. јуна 1887. године.

Напредна странка је била на власти од октобра 1880. до септембра 1883. и од фебруара 1884. до јуна 1887. и у време Александра Обреновића од јуна 1895. до децембра 1896. Такође, те године у децембру је распуштена.¹

3. НАЧЕЛА И СТАТУТИ НАПРЕДНЕ СТРАНKE

Начела Напредне странке

Основна начела Напредне странке могу се разврстати у дванаест тачака, а то су²:

- Нелогично је устав из претходног периода поново активирати и мењати тек да би се Србији дао устав по свим прописима законодавне власти;
- Напредњаци су желели успостављање дводомног парламентарног система који је показао своју функционалност у многим монархијама и републикама у свету, чиме би се успоставила плодна и сигурна владавина, али на конзервативној основи;

---

¹ Љубомирка Кркљуш, *Правна историја српског народа*, Београд, 2009.

² Василије Крестић, Радош Љушић, *Програми и статuti српских политичких странака до 1918. године*, Књижевне године, Београд, 1991.

- Напредњаци настоје да уставно осигурају личну и имовинску безбедност, слободу мишљења, једнакост пред законом, регионалну самоуправу, слободу штампе, збора и договора, као и одговорност министара и државних чиновника;
- Напредњаци настоје да подигну свест народа тиме што ће применом закона и неговањем ауторитета власти народ постати свестан да поред права има и обавезе према држави;
- Залажу се за независност судства које ће радити по правди и закону;
- Да се у цркви и школи успостави систем вредности што ће резултирати у реду и миру у овим сегментима друштва;
- Посебан акценат је стављен на васпитање војске у уставно-монархистичком духу, што ће бити подлога за већу моралну снагу која се гледа у дисциплини и одржању заклетве;
- Напредак земље они повезују са развојем привреде, трговине, радиности, саобраћајне инфраструктуре (посебно мрежа железница), као и са усавршавањем и реорганизацијом пореског система;
- Посебно место у њиховим начелима заузимају настојања да се државни апарат смањи и учини ефикаснијим по угледу на напредније државе у то време;
- Да у спољној политици Србија буде верна дужностима које има као члан међународне заједнице и да пази на интересе српског народа где год да се налази, и чини шта год буде потребно да би унапредила интересе легалним средствима;
- Да увек заступа слободно самоопредељење балканских народа искључујући свако инострано мешање у њихове послове које би било протвно интересима балканских народа.

Статути Напредне странке

Статути Напредне странке подељени су у дванаест поглавља. Прво поглавље статута говори о члановима странке, тачније о условима за пријем чланова у странку, о њиховој једнакости, правима, условима престанка чланства. Услови за пријем чланова у странку су описани у чл.2, где се наводи да сваки српски грађанин може постати члан Напредне странке ако се пријави за чланство и ако Месни Одбор одобри његов пријем. Сви чланови су једнаки и брину о трошковима странке (чл.3). Чланство престаје смрћу члана, осудом која за собом повлачи губитак грађанске части, по одлуци Главног Одбора на основу ових статута, и изласком из странке.

Друго поглавље говори о органима странке и то су:

- Главни Одбор странке,
- Главни партијски конгрес,

- Месне, среске и окружне конференције,
- Месни, срески и окружни одбори,
- Зборови,
- Посебне организације, и
- Листови.

Такође, можемо рећи да Главни Одбор управља радом Напредне странке, о чему се говори у трећем поглављу. Главни Одбор чине вођа странке, шеснаест чланова из Београда изабраних од стране Главног партијског конгреса, један члан из округа одабран од стране Окружне конференције, народни посланици Напредне странке, и председници месних одбора Ниша и Крагујевца. Чланови Главног Одбора бирају се сваке године. Седнице Главног Одбора су редовне и ванредне. Редовним седницама присуствују чланови из Београда, али могу им присуствовати и чланови из унутрашњости, док ванредним седницама присуствују и једни и други. Потребан кворум за пуноважност редовне седнице је присуство апсолутне већине чланова из Београда. Главни Одбор је овлашћен да склапа изборне савезе и споразуме са другим странкама.

Четврто поглавље говори о Главном партијском конгресу. То је највиша партијска власт у земљи, и по његовим директивама Главни Одбор управља странком. Састаје се сваке године у октобру, а место и дан састанка одређује Главни Одбор. Решава питања која се тичу начела странке, измена статута странке, престанка странке, скапања савеза са другим странкама и слично. Конгрес чине чланови Главног Одбора, народни посланици, по три изасланика Окружног и Месног Одбора града Београда, три изасланика сваког среског одбора, два изасланика из сваке вароши, и један изасланик из пододбора гласачких места.

Пето и шесто поглавље говоре о окружним, среским и месним одборима и конференцијама. Окружни одбори састављени су од три до седам чланова из окружних вароши, или вароши која за себе бира посланика. Његове чланове бира окружна конференција чија је обавеза ширење странке у округу, и одржавање везе између Главног Одбора и среских и месних одбора. Срески одбор бира свог председника, подпредседника, секретара и благајника. Постоји у свакој општини, бира га Месна конференција, и има најмање пет чланова (чл.34). Месни одбор се састоји од тридесет изабраних чланова и осам председника квартовних одбора (чл.36). Окружну конференцију чине чланови Окружног Одбора, чланови Главног Одбора, народни посланици, окружни и срески посланици Наредне странке, председници општина и други. Среска конференција састављена је од чланова среског и окружног одбора, народних, окружних и среских посланика, итд. Месна конференција састављена је од чланова Напредне странке и чине је чланови Главног Одбора из Београда, чланови Месног

Одбора, народни посланици из Београда и народни посланици за Београд, као и разни представници из пододбора.

Посебне и струче организације, њихова улога и класификација обухваћене су седмим поглављем. Осмо поглавље говори о зборовима, њиховим врстама и условима под којима се сазивају. Девето поглавље обрађује листове и ту се наводи да ниједан лист у име Напредне странке не може бити покренут без сагласности Главног Одбора.

Десето поглавље говори о учешћу странке на општим, среским, окружним и општинским изборима. Општинске кандидате бира месна конференција, а редослед на листи одређује месни одбор. Кандидатура за избор среских скупштина врши се за сваку општину на месној конференцији. Кандидатура за избор окружних посланика се врши за сваки срез на среској конференцији, а редослед на листи одређује срески одбор. Кандидате за избор народних посланика у вароши бирају месни одбори те вароши.

Једанаесто поглавље бави се странкиним финансијама и фондовима. Главни Одбор утврђује буџет странке и њене централне управе на првој седници, после свог конституисања, а на основу овлашћења које је добио од Главног партијског конгреса. Главни Одбор за опште партијске трошкове даје следеће приходе: чланарину, добровољне прилоге, приходе од партијских забава, итд. Такође, образован је и стални фонд Напредне странке којим руководи у име Главног Одбора одбор од пет лица, која бира Главни Одбор сваке године. Већина прихода овог фонда иде на његово јачање, а све преко дванаест хиљада динара иде у руке Главног Одбора. Стални фонд подноси рачун Главном партијском конгресу.

Дванаесто поглавље су прелазна наређења.

4. СПОЉАШЊА И УНУТРАШЊА ПОЛИТИКА НАПРЕДНЕ СТРАНКЕ

После Берлинског конгреса опада утицај Русије на Балкану што утиче на спољнополитичку оријентацију Србије. Кнез Милан је на почетку своје владавине био русофилски оријентисан, али се после Берлинског конгреса окреће Аустрији.

Спољашња политика Напредне странке

Трговински уговор Србије са Аустријом

Напредњачка спољна политика била је аустрофилска што се види из два уговора које су напредњаци потписали са Аустријом, од којих је један Трговински уговор, а други Тајна конвенција. Пре потписивања Трговинског уговора, напредњачка влада требала је да реши сукоб који је избио за време Ристићеве владе између Србије и Аустрије, у вези потписивања Трговинског уговора. Аустрија је претила царинским ратом ако јој на основу њеног уговора са Турском од 1862. године не признамо клаузулу највећег повлашћења без узајамности. Ристић је пристајао једино на клаузулу највећег повлашћења само на основу узајамности. Напредњачка влада нотом од 29.октобра је признала важност уговора из 1862.године и дала Аустрији клаузулу највећег повлашћења без узајамности.

Пироћанац је кривио Мијатовића да је без знања својих другова додао ноти једну реченицу и да је тек после додавања те реченице Аустрија била задовољна. Мијатовић није сматрао да ће јака аустријска индустрија угрозити развој наше индустрије. Он је сматрао да је за Србију и њене аграрне производе најбитније отворити аустријске пијаци и добити за њих што ниже царинске стопе. Ристић је пак сматрао да је важно затворити границе аустријској индустрији, а отворити аустријску границу нашој пољопривреди. Уговор је потписан код наших и аустријских преговарача 24. априла, а узакоњен код нас 5. јуна 1881. године. Уступци које смо добили тим уговором са Аустријом били су уствари припрема за царински савез. Царинске олакшице у пограничном промету који је предвиђао овај уговор нису важиле само за пограничну зону, већ за целу земљу. Трговински уговор полазио је од тога да смо ми аграрна земља, а Аустрија индустријска и да зато ми треба да олакшамо увоз аустријских индустријских производа а Аустрија нама да олакша увоз наших аграрних производа.

Наши главни извозни артикли били су волови, свиње, шљиве, пекмез и кожа, који су обухваћени изузетним прописима о пограничном промету. Ти прописи се нису примењивали на жито јер је његов увоз у Аустрију по њеној аутономној тарифи био слободан.

Ветеринарна конвенција је закључена у вези са Трговинским уговором и важила је само за рогату марву, а не за свиње. Главни артикли нашег извоза, свиње и рогата марва, Аустрија је могла да забрани кад год је хтела, без обзира на Трговински уговор. Трговински уговор је поред економског имао у правни значај јер је укинуо старе турске уговоре, за које је Аустрија тврдила да за нас важе све до закључења овог Трговинског уговора.

Либерали су сматрали да је главни циљ наше привредне политике заштита домаћих заната и индустрије и да није требало правити Трговински уговор са Аустријом, него да би

било боље водити царински рат, каквог су мишљења били и радикали. Са друге стране, напредњаци су мислили да би царински рат нанео више штете нама него Аустрији. У прилог томе говори и чињеница да је од нашег укупног увоза 77% долазило из Аустрије, а од извоза 82%. Ако би нам Аустрија затворила границе, то би имало страховите последице за нашу извозну и увозну трговину.³

Тајна конвенција

Тајна конвенција је предвиђала узајамну пријатељску политику, где се Србија обавезала да на својој територији неће подржавати политичка, верска сплаткарења која би била у супротности са Аустро-Угарском монархијом. Овом конвенцијом се подразумевало да се Србија неће мешати у Аустро-Угарске односе са Босном и Херцеговином, и да би у том случају Аустро-Угарска одмах признала проглашење Србије за краљевину. Такође, Србија се обавезала да без претходног договора и споразума са Аустро-Угарском неће преговарати ни закључивати уговоре са другом владом, и ако Аустро-Угарска ступи у рат са једном или више сила, Србија ће и на даље одржавати пријатељску неутралност. У случају да Србија буде у стању да се шири према југу (без Новопазарског Санџака), Аустро-Угарска се неће противити.

Конвенција је склопљена иза леђа владе и она је изазвала велико противљење и осуду Пироћанца, јер се сматрало да се овим Србији „везују руке“ и да она постаје вазал Аустро-Угарске.⁴ Пироћанац је чак и нудио своју оставку, тачније своје владе, измену или ублажавање неких тачака ове конвенције. Пошто се овим дешавањима кнез нашао у неприлици јер није могао да мења владу, односно било је теже наћи другу владу која би водила нову политику. Ову тешкоћу су увидели у Бечу и пристали на једну писмену изјаву којој се српска влада уверава да ће Аустро-Угарска помагати српску независност и да због тога Србија не може закључивати нове уговоре јер би то било противно склопљеној конвенцији. Кнез је ову конвенцију склопио са уверењем да ће умногоме допринети ојачању негових династије. Корист коју је Србија имала од ове конвенције се састојала од тога што дуги низ година Аустрија није правила нарочите потешкоће Србији, и што нас је у неким случајевима чак и подржавала.

---

³ Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, Београд, 1990.

Љубомирка Кркљуш, *Правна историја српског народа*, Београд, 2009.

⁴ Владимир Ћоровић, *„Историја српског народа I-III“*

Унутрашња политика Напредне странке⁵

На пољу унутрашње политике напредњака треба споменути и законе које су донели:

1. Закон о штампи 28.марта 1881.године – За издавање, продају и растурање новина није била потребна дозвола полицијских власти. Уредник није морао да има факултетску диплому. Лист је могао бити укинут једино због увреде владаоца и позива грађана на буну. Решење полицијске власти о забрани се подносило на потврду судске власти у року од 24 сата. По напредњачком закону о штампи ни полиција ни судови нису имали никакав утицај на новинаре.
2. Закон о зборовима и удруживањима донет је 1.априла 1881.године и представљао је први закон тог типа. Зборови су били слободни и држани су без допуштења полиције. Неполитичка удружења су склапана без допуштења полиције, док је за политичка удружења било потребно добити дозволу. Надзор власти над политичким удружењима је био строг. Власт је имала право прегледати записнике удружења и послати свог изасланика на његове састанке.
3. Закон о судијама од 9.фебруара 1881.године је установио судску независност. Судија није могао да буде отшустен ни пензионисан по вољи владе, већ само на основу разлога предвиђених законом. Влада је по свом избору постављала само судије првостепених судова, који су морали бити дипломирани правници. Закон је судијама ишао у корист јер се побољшало њихово материјално стање и судска власт је постала независна од извршне.

Војне и просветне реформе

У циљу усаглашавања нашег државног уређења са западним, донешени су војни и просветни закони. Војни закони које је напредњачка влада донела су последица наших ратова са Турском. Циљ ових закона је да се наше оружје замени новим, па је 1881.године закључен уговор о набавци сто хиљада острагуша са немачком фабриком. После наоружања војске прешло се на њено уређење. Закон од 3.јануара 1883.године укинуо је народну војску. Овим је установљена општа војна обавеза у стајаћој војски. Војна обавеза трајала је од тридесете до педесете године. Војна служба у сталном кадру трајала је две године, изузев за јединце, самохране главе, ђаке и за задругаре за које је скраћена на пет месеци. После одслуженог рока у сталном кадру, држана су годишња вежбања за резервисте.

Стајаћа војска била је велики терет за сељака. Док је постојала народна војска, сељак је позиван само на кратку обуку, али пошто је овим новим законом укинута, сељак је две

---

⁵ Слободан Јовановић, Влада Милана Обреновића, Београд, 1990.

године свог века провео у касарни. После тога, све до тридесет седме године живота, сваке године би бивао позиван на вежбања резервиста.

Устројство стајаће војске је више дело кнеза Милана него напредњака. Краљ Милан је хтео да стајаћу војску постави као главни стуб династије. Та установа била је потребна како земљи, тако и династији.

Реформа просвете – Закон о основним школама

Нов закон о основним школама донет је 31.децембра 1882.године и завео је општу обавезност основне наставе. Овај закон био је радикални лек против народне неписмености и необразованости. Основно образовање је са четири године повећано на шест година, за шта се највише залагао тадашњи министар просвете Стојан Новаковић. Овим законом учитељ није могао бити нико без положеног учитељског испита.

Напредњачка влада 1881.године уводи наставни програм који је изгледао овако:

Настава српског језика развија се до последњих граница (учи се о гласовима, облицима, синтакса, старословенски језик, историја књижевности). Настава страних језика и живих и мртвих је сужена. Математици са геометријом је удвостручен број часова. Настава природних наука се развија: хемија се одваја од физике као засебан предмет, а додају се и нови предмети као што су биологија, геологија, антропологија и космографија. Овде је једино запостављена општа историја као предмет. Она се предавала у вишим разредима и то са мање часова. Из овог предмета издат је уџбеник од стране професора београдске гимназије, Милоша Зечевића, који је радо читан међу гимназијалцима.

Железничко питање

Према погодбама које је начинила још Ристићева влада са Аустријом, Србија би морала почети грађење железничке пруге Београд – Врање најкасније 3.децембра 1880.године, а завршити најдаље 3.јуна 1883.године. С обзиром да је напредњачка влада образована октобра 1880.године, њен задатак је био извршење ове обавезе. Још је Ристићева влада решила да грађење железнице повери страном друштву. Тада је расписан конкурс на који је дошла једна понуда за коју је оцењивачки одбор сматрао да није одговарајућа. Напредњачка влада није расписивала нови конкурс. Она је добила пар понуда од којих је понуду Генералне уније прихватила као најбољу. Са Генералном унијом су закључена три уговора:

1. Уговор о зајму – српска влада је закључила код Генералне уније зајам од 100 милиона франака номиналне вредности, а 71 милион 400 хиљада стварних, са номиналним интересом од 5%, а стварним од 7%. Зајам је требало исплатити за педесет година и његов годишњи износ је био 6 милиона. Тај годишњи износ је ујамчен будућим приходом од железнице, приходом од ђумрука и приходом од грађанског данка. Генерална унија није преузела на себе све трошкове око грађења железнице, нпр. није преузела на себе грађење Савског моста, ни трошкове око експроприације приватних имања. При закључењу зајма, Генерална унија није била зајмодавац него само посредник. Генерална унија задржала је за себе право да цео железнички зајам оствари одмах иако је грађење железнице требало завршити у року од три године. Поред железничког зајма са Генералном унијом, закључен је и лутријски зајам. Тај зајам је износио 33 милиона франака номиналних, а 24 милиона 585 хиљада стварних, са номиналним интересом од 5%, а стварним од 6%. Лутријски зајам је закључен ради исплате нашег ратног дуга. Генерална унија је желела пре пласирања нашег железничког зајма да среди наше финансије које су биле осиромашене због ратног дуга. Лутријски зајам је имао за циљ да и нашој влади и Генералној унији набави новац за грађење железнице.
2. Уговор о грађењу железнице – Генерална унија се обавезала да сагради пругу са једним колосеком која би ишла од Београда, преко Ниша, и завршавала се код Врања.
3. Уговор о експлоатацији железнице – давао је Генералној унији право на експлоатацију од 25 година од момента када она буде саграђена. Ред вожње и железничку тарифу одређивала је наша влада, а Генерална унија се старала о техничкој страни саобраћаја.

Ваља споменути да су ови уговори са Генералном унијом усвојени тек после неколико дана расправе у Народној скупштини и то под притиском напредњака и кнеза Милана, за кога је народ причао да је од председника поменуте компаније, Бонтуа, примио мито од једног до три милиона. 10.марта 1881.године уговори су прихваћени.

Црквено питање

Напредњачка борба са либералима достигла је свој врхунац у црквеном питању. Кнез Милан и напредњаци су мрзели митрополита Михаила зато што је био русофил, али и стуб Либералне странке. Митрополит Михаило је био против закона о црквеним таксама најпре зато што је донет без знања и пристанка архијерејског сабора, а затим што су неке нове таксе биле противне канонима. Таксе за свештенички и аријерејски чин митрополит је доживео као купопродају свештеничких и аријерејских чиновца. На његово инсистирање,

архијерејски сабор је донео решење да закон о таксама треба довести у склад са канонима, тј. да се ништа не плаћа. У својој борби са владом митрополит Михаило се крио иза архијерејског сабора. Влада је хтела да одвоји архијерејски сабор од њега. Митрополит је проглашен за бунтовника и 18.октобра 1881.године је изашао указ којим се он разрешава своје дужности митрополита. Влада није одмах изабрала новог митрополита, већ је најстарији епископ постављен за привременог администратора митрополије. То је био епископ неготински Мојсеј звани „Ђосе“, јер није имао ни браду ни бркове. Иако је изгледало да архијерејски сабор неће реаговати на смену митрополита Михаила, десило се супротно. Влада је направила две грешке:

1. Разрешила је митрополита пре него што је архијерејски сабор утврдио његову кривицу;
2. Разрешавајући митрополита, влада му није дала пензију, већ га је избацила на улицу као отпуштеног чиновника. По њеном мишљењу, ни митрополит ни епископ нису имали право на пензију пошто нису били државни чиновници. Ово тумачење закона је узбунило епископе који су се уплашили да се и њима не деси што и митрополиту Михаилу. Зато је њихова одлука довела владу у неприлике, сви епископи су истовремено дали оставке. С обзиром да су сви епископи дали оставке и да онда нема ни архијерејског сабора, то је значило да није имао ко да изабере новог митрополита, што је разљутило кнеза Милана. Либерали су се побунили због смене митрополита Михаила и тим чином је била незадовољна и Русија. Иако је признавала кнезу Милану да је збацивање митрополита Михаила унутрашње питање Србије, приговарала је да односи између Србије и Русије неће бити онолико добри као пре, све док се митрополит Михаило не врати на место на којем је и био.

Нов закон о црквеним властима донет је 31.децембра 1882.године. Он је променио састав архијерејског сабора. У састав тог тела нису улазили само епископи већ и један протојереј из сваке епархије и два архимандрита. Ове чланове је постављала влада на пет година и на тај начин је могла остварити своју већину у сабору. Архијерејски сабор је постао надлежан само за избор епископа, а не и за избор митрополита. У архијерејски сабор улазили су и: председник министарског савета, министар просвете и црквених послова, председник државног савета, председник касационог суда и пет народних посланика изабраних од Народне скупштине. Тај закон је признао епископима право на пензију. Епископи су били против тог закона, а влада на то није обраћала пажњу, већ је сазвала тело надлежно за избор митрополита и без присуства епископа, али уз присуство архимандрита, протојереја и световњака, који су изабрали новог митрополита. То је био Теодосије Мраовић, професор богословије у пензији. Он је посвећен 27.марта 1883.године у Карловцима (ван наших граница), од стране карловачког патријарха

Јермана Анђелића, уз одобрење Угарске владе. После више од годину дана одуговлачења са признањем, Цариградска патријаршија је новембра 1884. године признала нашу нову јерархију.

5. УСТАВНИ ПРОГРАМ НАПРЕДНЕ СТРАНКЕ

Нацрт уставног програма Напредне странке написан је 1883. године.

Карактеристика овог нацрта је дводомни скупштински систем. Овим нацртом краљ је могао да учествује у законодавној власти и имао је право вета.

Краљ је постављао ministre које су били одговорни народном представништву.

Нацртом устава Напредна странке – Народно представништво имало би два дома - Народну скупштину и Сенат.

Карактеристика активног и пасивног бирачког права је изборни цензус.

Бирачи су били подељени у три одсека и сваки је бирао одређени број посланика.

Пензионери, државни чиновници и учитељи били су изузети од цензуса.

Најсиромашнији слојеви становништва су изборним цензом ускраћени за бирачко право.

Сенат - други дом, би чинили сенатори који су бирани директно од народа, тзв. Сенатори по правди и сенатори од краља. Сенаторе су бирали бирачи који припадају првом одсеку бирача и бирачи по варошима.

Да би неко био сенатор потребно је да има завршену средњу школу и да плаћа порез од четристо динара.

Краљ, Народна скупштина и Сенат су имали право законодавне иницијативе.

Закон ступа на снагу уколико за њега гласа већина из оба дома и ако владар не употреби право вета. Право интрепелације су имали сенатори и народни посланици.

Народно представништво није имало пуно буџетско право. Уколико се не би изгласао буџет, важио би буџет из претходне године.

Владар није могао да оптуженог министра ослободи одговорности.

Овим нацртом гарантоване су пуне грађанске и политичке слободе.

Стојан Новаковић и Милутин Гарашанин презентовали су овај нацрт краљу, међутим он му се није допао и назвао га је црвењачким. Разлог за то је смањење владаревих права у односу на Устав из 1869.године.⁶

Ово су биле главне карактеристике уставног програма Напредне странке. Обзиром да Напредна странка у том периоду није имала политичку моћ у односу на радикале, реализација овог програма зависила је од надметања са радикалима у Уставнотворном одбору. У тим надметањима, напредњаци су често одустајали од својих програмских начела, правећи компромисе. Може се рећи да су напредњаци имали наклоност краља, што им је неки пут и помогло. У каснијем периоду, углед и популарност краља Милана опада у народу, пре свега због пораза у Бугарско-српском рату, а и због недоличног понашања краља. Слабост краља резултирала је у томе да је он морао да се приклони јакој политичкој опцији, тј. радикалима, што свакако значи пораз напредњачких идеја.

6. УСТАВ ИЗ 1888. ГОДИНЕ

Уставно питање покренуо је сам краљ Милан 14.октобра 1888.године.

Направљен је Уставнотворни одбор који су чинили представници свих политичких странака.

Председавајући одбора био је краљ Милан, а потпредседници су били Јован Ристић, Милутин Гарашанин и Сава Грујић.

Напредњаци и Либерали су одустали од горњег дома, владиних посланика и посредних избора по срезовима.

Устав је донешен 22.децембра 1888.године.

Карактеристике овог устава су:

- Краљевина Србија је по овом уставу је уставна наследна монархијаса Народним представништвом;
- Краљ је поглавар државе и његова личност је неприкосновена;
- Земља је административно подељена на округе, срезове и општине;
- Једнодомна скупштина;
- Постоји и Велика народна скупштина - која је два пута већа од обичне;

---

⁶ Ж.Бартуловић, Н.Ранђеловић, Основи уставне историје југословенских народа, Ниш, 2012.

- Она решава сва питања у вези избора краља, намесника, промене устава, смањења или размене дела државне територије;
- Обичну народну скупштину чинили су народни изабрани посланици на тајним изборима. У сваком округу бирана су по два, који су морали имати факултетску диплому;
- Скупштина је имала право интерпелације, тј. могла је позвати министре било кад да положи рачуне о свом раду;
- Скупштина је могла да изјави влади неповерење, али министри нису морали да поднесу оставке, међутим онда би скупштина могла да одбаци буџет у целини и тиме владу остави без средстава и она би морала да поднесе оставку;
- Укинута је казна за политичке кривце.⁷

---

⁷ Н.Ранђеловић, М.Тодоровић-Крстић, Одабрани извори из државноправне историје југословенских народа, Београд, 2009.

ЗАКЉУЧАК

Са савременог становишта и упоредном анализом савремених уставних система можемо закључити да ово уставно решење напредњака даје превелика овлашћења краљу.

Краљ се индиректно и директно меша у законодавну и извршну власт, што показује тенденцију ка апсолутистичком монархијском систему.

Само уставно решење је дискриминаторно према појединим слојевима становништва.

Оваква уставна решења ако упоредимо са уставним решењима у савременим парламентарним монархијским системима какви су у то доба били Британија, Аустроугарска, Шведска - представљају одраз недовољно развијене демократске свести.

Демократска мисао и демократски капацитет одређен је пре свега традицијом постојања демократије. Тако се нпр. у Британији зачеци демократије могу везати за 13. век и доба краља Јована без Земље (John Lack Land), који је повељом „Magna carta libertatum“ из 1215. године дефинисао почетак имплементације демократије и Енглеској.

Развој демократије и демократске свести у Енглеској имао је осам векова за усавршавање и развој, а у Србији педесетак година након ослобођења од Турака, и овакав конзервативан напредњачки устав представља значајни допринос развоју демократије у Србији.

ЛИТЕРАТУРА:

Бартуловић Жељко, Ранђеловић Небојша, Основи уставне историје југословенских народа, Ниш, 2012.

Ђорђевић Р. Мирослав, Уставни развитак Србије у XIX веку, Лесковац, 1970.

Живановић Живан, Политичка историја Србије у другој половини 19 века,

Јовановић Слободан, Влада Милана Обреновића, Београд, 1990.

Кркљуш Љубомирка, Правна историја српског народа, Београд, 2009.

Крестић Василије, Љушић Радомир, Програми и статuti српских политичких странака, Београд, 1991.

Перовић Латинка, Српски социјалисти 19. века - прилог историје социјалистичке мисли, Београд, 1995.

Продановић Јаша, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, Београд, 1936.

Продановић Јаша, Историја политичких странака, Београд, 1947.

Ранђеловић Небојша, Историја права II - основи српске историје права, Ниш, 2008.

Ранђеловић Небојша, Тодоровић-Крстић Миљана, Одабрани извори из државноправне историје југословенских народа, Београд, 2009.